

Зміст попереднього фрагмента (3) циклічно повторюється у наступних самоподібних фрагментах (4), (5), у яких продовжується розгортатись думка автора про натурників, які видають себе за інших (у цьому випадку йдеться вже про мертву людину) (2-й фрактальний цикл):

(4) *'Models? Models pretending to be dead?'* [6, с. 34].

(5) *'Oh no. That's George Meredith. He was the model. He was pretending to be Chatterton'* [6, с. 132].

Інший фрагмент (6) на третій сторінці роману стосується творчого шляху Чаттертона, який у бесіді авторки романів Гарієтт Скроуп та її приятельки Сари Тілт, обговорюється у зв'язку з темами про плагіат, достовірність і різного роду підробки: (6) *Harriet stood upright. 'Don't you think I know?' She paused before starting up again. 'We poets in our youth begin in gladness. But thereof in the end come despondency and madness'* [6, с. 3].

Фрагмент (7) у кінці другого розділу роману містить повторне повернення до особи Чаттертона: *Harriet stood upright again. 'Don't you think I know? I've been quoting all my life!' Then she began again: 'We poets in our youth begin in gladness.' She waved her hands joyfully in the air. 'But thereof in the end come despondency and madness'* [там само, р. 35].

Синтаксична симетрія самоподібних фрагментів (6), (7) відображається у двох самоподібних паралельних конструкціях (*we poets in our youth begin in gladness, but thereof in the end come despondency and madness*), що забезпечує реалізацію 3-го фрактального циклу біографічного оповідного тексту.

І, нарешті, фрагмент (8) (теж на третій сторінці роману) має відношення до так званої зустрічі молодого поета на прізвище Вічвуд із привидом Томаса Чаттертона: (8) *There was a young man standing beside him, gazing at him intently: he put his hand upon Charles's arm as if he were restraining him. 'And so you are sick,' one said. And the other replied, 'I know that I am.'* *Charles looked down again in despair and, when he glanced up, the figure of Thomas Chatterton had disappeared* [6, с. 3].

Продовження епізоду про таємниче зникнення фігури Чаттертона згодом циклічно повторюється у самоподібному фрагменті (9) вже у кінці третього розділу роману: (9) *When he awoke he noticed that the leaves had been swept away, and a young man was standing beside him. He had red hair, brushed back. He was gazing intently at Charles, and he placed his hand upon his arm as if he were restraining him.*

One said, 'And so you are sick?'

The other replied, 'I know that I am.'

He was about to rise. 'Not now. Not now. I will come to see you again. Not now.' *Charles was uncertain what to say, and when he looked up again the young man was no longer there* [6, с. 47].

П'ять рекурсивних повторів на синтаксичному рівні, які виділено підкресленнями, свідчать про симетрію самоподібних фрагментів (8), (9). Ці повтори беруть участь у реалізації 4-го фрактального циклу.

Отже, в авторській передмові дев'ять фрагментів у певній послідовності за принципом ФР беруть участь у побудові фрактальних циклів біографічного оповідного тексту. Фрактальний аналіз вищезазначених самоподібних фрагментів із залученням процедури рекурсії покликаний відшукати ті самоподібні фрагменти, які спричинюють динаміку функціонування фрактальних циклів біографічного оповідного тексту.

Основними синергетичними параметрами авторської передмови у фрактальній мережі біографічного оповідного тексту у романі П. Акройда «Chatterton» є такі:

(а) передмова як геометрична конфігурація містить чотири фрагменти, які на основі фрактального принципу рекурсії, утворюють чотири фрактальні цикли БН і проєктуються на самоподібні фрагменти в основному тексті роману; (б) самоподібні синтаксичні структури на основі стилістичного прийому паралелізму, здійснюючи рух по колу, утворюють рекурсивну петлю, яка визначає синергетичні параметри фрактальної мережі біографічного наративу у зображенні життєвого досвіду біографічного суб'єкта. Загалом, принцип ФР сприяє реалізації циклічного процесу, результатом якого є відтворення нескінченного числа фрактальних фрагментів оповідного тексту.

Перспективу подальших досліджень становить вивчення фрактальної самоорганізації біографічного оповідного тексту у типології синергетичних моделей.

Література:

1. Алефиренко Н. Ф. Дискурсивная синергетика «живого» слова // Язык. Текст. Дискурс : научн. альманах Ставропольского отд. РАЛК ; под ред. проф. Г. Н. Манаенко. – Краснодар : Изд-во СГПИ, 2008. – Вып. 6. – С. 5–10.
2. Воробьёва О. П. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф : модусы, фракталы, фузии / О. П. Воробьёва // Когниция, Коммуникация, Дискурс. – 2010. – № 1. – С. 47–74.
3. Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс / Галина Григорьевна Москальчук. – М. : УРСС, 2003. – 296 с.
4. Плотникова С. Н. Фрактальность дискурса как новое лингвистическое понятие / С. Н. Плотникова // Вестник ИГЛУ. – 2011. – № 3(3). – С. 127–134.
5. Пономаренко И. Н. Фрактальные параметры нелинейного пространства текста / И. Н. Пономаренко // Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология». – 2006. – № 2. – Т. 19(58). – С. 238–241.
6. Ackroyd P. Chatterton / Peter Ackroyd. – London : Abacus, 1991. – 234 p.
7. Turner M. Reading Minds : The Study of English in the Age of Cognitive Science / Mark Turner. – Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1991. – 298 p.
8. Wenaus A. Fractal Narrative, Paraspaces, and Strange Loops : The Paradox of Escape in Jeff Noon's Vurt / A. Wenaus // Science Fiction Studies. – 2011. – Vol. 38, No. 1. – P. 155–174.
9. Werth P. Text Worlds : Representing Conceptual Space in Discourse / Paul Werth. – London : Longman, 1999. – 390 p.

УДК 811'111'161'2

О. О. Борисов,

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ІЗОМОРФНІ ТА АЛОМОРФНІ РИСИ КОНСТРУЮВАННЯ ДІАЛОГУ У БРИТАНСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ

Стаття присвячена дослідженню особливостей структуризації діалогічної взаємодії мовців у форматі британських та українських парламентських дебатів.

Ключові слова: діалог, дебати, дискусія, суперечка, вплив.

ISOMORPHIC AND ALLOMORPHIC FEATURES OF DIALOGUE CONSTRUCTION IN BRITISH AND UKRAINIAN PARLIAMENT DEBATES

The article deals with isomorphic and allomorphic features of a dialogue construction between the participants of the British and Ukrainian parliamentary debates. The debates that are usually broadcast by mass media are defined as a kind of political discussion between two or more political opponents in the ethnic parliament who try to persuade each other in the rightfulness of their position in the course of passing a law or dealing with a topical problem for the country that may lead to working out and enacting a current act. The roles of the deputies in the debates are strictly and timely arranged according to which they start and carry on producing their speeches. It is the speaker first and foremost who regulates the proceedings in Ukrainian debates whereas in British debates the Speaker of the House though controlling the whole discussion actually gives a right to a politician, an actual speaker, to appoint a person who is going to ask him or her next. It is worth mentioning that the speech of each participant in British and Ukrainian parliamentary debates is abundant both with argumentation as well as etiquette formulae and clichés in order to produce a favorable impression upon every possible hearer and assuredly to influence one's opponents.

Key words: dialogue, debates, discussion, argument, impact.

ИЗОМОРФНЫЕ И АЛЛОМОРФНЫЕ ПРИЗНАКИ КОНСТРУИРОВАНИЯ ДИАЛОГА В БРИТАНСКИХ И УКРАИНСКИХ ПАРЛАМЕНТСКИХ ДЕБАТАХ

Статья посвящена исследованию особенностей структуризации диалогического взаимодействия партнеров в формате британских и украинских парламентских дебатов.

Ключевые слова: диалог, дебаты, дискуссия, спор, влияние.

Парламентські дебати – одна з форм діяльності парламенту, яка полягає в обговоренні питання, винесеного на розгляд представницького органу [1]. *Дебати у парламенті* (франц. *debats*, від *debatre* – *сперечатися*) є різновидом політичної дискусії між щонайменш двома політичними суб'єктами щодо прийняття певного закону чи обговорення актуального для країни питання, що може привести до вироблення та прийняття деякого закону, та яка спрямована на переконання у своїй позиції опонентів та масового адресата, що, зазвичай, транслюється ЗМІ [див. напр., 4, с. 89]. Актуальність статті визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних розвідок на вивчення особливостей протікання діалогічних взаємодій у суспільстві. Метою статті є порівняння лінгвальних та екстралінгвальних механізмів започаткування та ведення політичних дебатів у парламенті Великої Британії та України, що власне й визначає новизну роботи. Розкриття особливостей публічного політичного мовлення дебатів сучасної Палати громад та Верховної Ради здійснюється на відеоматеріалі дебатів, доступному в мережі Інтернет.

Британський (двопалатний) та український (однопалатний) парламенти є тими представницькими органами, які функціонують у Великобританії та Україні з метою ухвалення законодавчих актів [2; 5; 6]. Найголовнішою з двох палат британського парламенту, який британці образно називають «пульсуючим серцем» політичного життя країни [3, с. 4; див. також 5] є Палата Громад, тому, хоча аналіз структури та порядку дебатів здійснювався на прикладі обох Палат, акцент під час порівняння мовних та мовленнєвих особливостей британських та українських дебатів ставився на обговоренні законопроектів в Палаті Громад. В британському парламенті дебати виступають як самостійна частина засідань, окреме засідання, проведення якого планується заздалегідь: **Mr Andrew Lansley** (the leader of the House of Commons): *The business next week will be as follows... There will be a debate on universal credit implementation, followed by ...* [13], а початок оголошується за традицією головуючим вголос, що сигналізує про початок нової стадії засідання, наприклад, у Палаті Громад: **Mr Speaker (John Bercow):** *Before I ask the Foreign Secretary to open the debate, I simply point out to the House...* [15], або Лордів: **Lord Lang of Monkton** (лорд, який вводить тему дебатів): *My Lords, I am honoured to be able to introduce this debate on the implications for the United Kingdom of the Scottish independence referendum* [17].

Структурно вони являють собою регламентовану суперечку двох сторін – діючого уряду та опозиції (першими виступають їх прем'єр-міністр та лідер опозиції, потім їх заступники, члени та секретарі уряду та опозиції, яким задаються усні та письмові запитання). Одна із сторін виносить на обговорення проект, та захищає його, демонструючи сильні сторони та вказуючи на ті недоліки в певній сфері життя, які він може подолати будучи прийнятим, інша – намагається навести слабкі сторони такої презентації та самого проекту, довести неспроможність даної пропозиції. Для того, щоб проект став законом він повинен пройти три читання у Палаті Громад та надійти до розгляду до Палати Лордів. Схвалення проекту після дебатів у цій палаті означає те, що парламент виступає за цей закон, який має бути підписаний королевою, його несхвалення призводить до повернення до Палати Громад. В українському парламенті дебати формально не виступають складовою частиною засідань, але змістовно складають ту їх частину, де обговорюється законодавчий проект або деяке актуальне для країни питання [2]. Така публічна суперечка, зазвичай, омовлюється головуючими та депутатами як «політична дискусія» навколо обговорюваного законопроекту: **Головуючий (Кошулинський Р. В.):** *Шановні народні депутати. Я бачу велика дискусія йде зараз ...* [10], **Литвин В. М.:** *... давайте ми спочатку подивимось на цей документ, а потім будемо вести такі запальні тут ... еее... дискусії* [12].

Визначаючи термін «дебати» через сему «дискусія» та відмічаючи невелику різницю між ними, яка полягає у проміжних цілях цих видів суперечки – *прийти до єдиної думки, знайти загальне рішення, встановити істину у випадку дискусії, та довести правоту власної позиції й спробувати зробити її загальною* у другому випадку – ми маємо підстави стверджувати, що у Верховній Раді відбуваються парламентські дебати [див. також 1]. Відмінною рисою формату дебатів в українському парламенті є те, що проект закону представляється його автором або співавторами, які зазначають його мету та наводять аргументи щодо його прийняття. Після цього головуючий просить записатися до виступів представників фракцій, які висловлюються щодо доцільності чи недоцільності прийняття законопроекту. Наприкінці виступів відбувається голосування, за результатом якого його роблять законом або відправляють на повторне читання шляхом голосування. При цьому у випадку його неприйняття в авторів закону є ще можливість обґрунтувати свою точку зору для повторного голосування. Аналіз матеріалів дозволяє стверджувати, що підтримка та спростування певної позиції чи проекту відбувається між представниками різних партій, які необов'язково відбивають проурядові чи опозиційні інтереси: партійні інтереси можуть збігатися чи не збігатися з інтересами уряду чи опозиції.

Британські та українські дебати формально подібні тим, що вони, по-перше, відбуваються у порядку, визначеному регламентом (статутом) парламенту (Палат парламенту) або іншими нормативно-правовими актами (напр., у Великобританії є відсутнім правовий документ регламентації діяльності парламенту, його замінюють постійні правила (*Standing Orders*), вироблені законотворчою практикою, сесійні правила, які затверджуються на початку кожної сесії, та неписані правила або звичаї (*custom and practice*); в Україні ці питання регулюються Конституцією та Регламентом ВР), по-друге, вони виникають як реакція на заяву доповідача, яка провокує її критику, постановку запитань депутату та викликають об-

говорення у вигляді виступів бажаючих висловитися. Тож, характерною ізоморфною рисою дебатів є їх аргументативний характер, який зумовлюється зіткненням альтернативних позицій, висловлених політиками щодо певної проблеми чи законопроекту. Такий тип дискурсу яскраво відбиває базову інтенцію дебатів – боротьбу за владу через трансльований ЗМІ вплив на електорат.

Отже, головна схожість британських та українських дебатів полягає в тому, що вони мають чітку фазову розчленованість: *доповідь виступаючого – обговорення (критика, запитання, внесення пропозицій) – прийняття рішення* (зокрема голосування). Початок британських дебатів розкривається у презентації представником уряду доповіді за визначеним регламентом часу, представлена у письмовому вигляді. Аломорфною рисою є те, що за традицією британського парламенту вона, так само як і доповідь представників опозиції, регламентовано переривається запитаннями, на які доповідач мусить відповідати. Для запитання особа встає, демонструючи бажання перервати доповідача, який може це дозволити: [Mark Pritchard *встає*]. **Mr Hammond** (рукою дозволяє): *I will take one more intervention.* **Mark Pritchard** (peace): *I am grateful to my right honorable Friend for giving way...* [14] або не дає право задати запитання: **Mr Alexander**: *Let me make a little progress, then I will be happy to take some more interventions* [14]. В українському парламенті депутат презентує проект або висловлює певну думку до кінця або регламентованого часу, або змісту доповіді, за чим слідує голова Верховної Ради: **Турчинов О.В.**: *Тому є пропозиція дати кілька хвилин на виступ одному з авторів проекту і голосувати за проект... Давайте так: депутат народний Пинзенник хоче внести пропозицію до цієї постанови* [10]. Депутати переривають доповідача або тільки по закінченню виступу через отримання права слова, або (порушуючи регламент) через створення всіляких перешкод для нормального проведення засідання – від вираження своїх думок щодо виступу у підвищеному тоні, що виформовується як шум у залі, на що звертає увагу головуючий, до блокування трибуни з виступаючим: **Турчинов О. В.**: *Дайте завершити виступ!* [10]. У разі виступу без ексцесів у залі одразу ж після доповіді депутати висловлюються щодо переваг чи недоліків закону, виносяться пропозиції, які вносяться, за згодою, автором у проект. Спікер запрошує його до трибуни для презентації остаточного варіанту законопроекту перед голосуванням. Обговорення (питання, коментарі тощо) продовжується до того моменту, поки головуючий не поставить законопроект на голосування.

Сам виступ депутатів починається зі звернення до аудиторії та головуючого, для чого вживаються усталені етикетні форми: *пряме звертання*: англ. **Lord Steel of Aikwood**: *My Lords, it is a pleasure to follow the noble Lord, Lord McConnell, and I join him in thanking my noble friend Lord Lang for introducing this important debate* [16] та укр. **Гриценко А. С.**: *Шановні колеги, два питання. Олександр Валентинович... послухайте, будь-ласка, пане Голово* [8], *непряме звертання*: **Angela Eagle**: *Will the Leader of the House give us the business for next week?* [13] та укр.: **Каплін С. М.**: *Хотів би звернутися до ... сьогоднішнього псевдокомуніста Рудьковського: Коля, чого ти не голосував вчора за мій антитерористичний закон...?* [11].

Відмінною рисою дискурсивного простору дебатів є те, що в британському парламенті вони традиційно розпочинаються словами *I beg to move*: **Theresa May**: *Thank you, thank you, Mr. Deputy Speaker and I beg to move, That the Bill be now read a third time* [14], **Baroness Neville-Rolfe**: *My Lords, I beg to move the lead order but will take the opportunity to speak to both instruments before us today* [15]. На відміну від британського парламенту, у виступах депутатів Ради спостерігається чітка тенденція у симетричному вживанні формул ввічливості на початку та в кінці, що, власне, сигналізує про початок та закінчення виступу депутата: **Катеринчук М.Д.**: *Шановні народні депутати, шановні радіослухачі і хто нас бачить!...* [10] та **Мищенко С.Г.**: *... я не піду з цієї трибуни і закликаю всіх мажоритарщиків ... підтримати мене! Дякую!* [11]. Характерним є те, що остання фаза доповіді, зокрема, за винятком випадків емоційної суперечки, сварки чи бійки, завжди закінчується словом подяки іншим депутатам за увагу, напр., **Мартинюк А.І.**: *Тому я пропоную змінити замість «доручити» – «звернутись» до наступного Президента України з пропозицією... Дякую* [9]. Це не співпадає з практикою британських дебатів, адже, з одного боку, *frontbenchers* та *backbenchers* ввічливо задають питання доповідачу, без завершальних слів вдячності, з іншого боку, доповідач, завершуючи чи підхоплюючи дебати, дякує присутнім лише у першій фазі доповіді: **Lord Lang of Monkton**: *... I congratulate my noble friend Lady Goldie of Bishopton on a superb speech which was well judged and welcomed by many here today* [16].

Отже, ізоморфні риси порівнюваних дебатів визначаються універсальними правилами їх ведення у межах відповідних політичних інститутів, їх аломорфний характер пояснюється культурною специфікою традицій їх проведення та правил поведінки представників цих етносів. *Перспективою* роботи є порівняння лексичних та синтаксичних особливостей мовлення британських та українських парламентарів.

Література:

1. Грушанська І. Політичні дебати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyclop.com.ua/content/view/1236/58/1/21/>.
2. Організація та ведення пленарних засідань Верховної Ради України [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page2>.
3. Бабенко В. В. Видовищні комунікації: методи та форми взаємодії, естетична норма видовищності / В.В. Бабенко // Вісник Львів. ун-та. – Серія журн. – 2011. – Вип. 34. – С. 4–13.
4. Сайтерлі І. А. Культура міжособистісних стосунків / І.А. Сайтерлі. – К. : Академвидав, 2007. – 240 с.
5. Традиції парламента [Електронний ресурс] / Всё о Великобритании. – Режим доступу : http://www.uk.ru/culture/parliament_trad.html.
6. Bills and Legislation [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.parliament.uk/business/bills-and-legislation/>.
7. Dijk T.A.v. Text and Context of Parliamentary Debates / T.A. van Dijk // Cross-Cultural Perspectives on Parliamentary Discourse. – Amsterdam: Benjamins, 2004. – Pp. 339–372.
8. Верховна Рада. 23.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.youtube.com/watch?v=hSF_DZUhcMc.
9. Верховна Рада. 24.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=DCDaWAhyOuc>.
10. Верховна Рада. 25.02.14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=6Gb03CIBgIq>.
11. Верховна Рада. 27.02.14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=BF0tDboM3RQ>.
12. House of Commons, 3 July 2014 [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-28142683>.
13. House of Commons, 10 September 2014 [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29135286>.
14. House of Commons, 11 September 2014 [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-commons-29156010>.
15. House of Lords, 29 July 2014 [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-lords-28552329>.
16. House of Lords, 30 January 2014 [electronic resource]. – Режим доступу : <http://www.bbc.co.uk/democracylive/house-of-lords-25971056>.